

DRUGAČNOST V SLIKANICAH

1 Drugačnost

Pojem drugačnost ima v različnih znanstvenih disciplinah precej različne in predvsem zelo ohlapne razlage. Drugačnost je iz medicinskega, verskega, filozofskega, biološkega ali sociološkega stališča precej različna, vendarle pa, ne glede na naravoslovne ali družboslovne in humanistične razlage, vedno pomeni odstopanje od povprečja. Drugačnost torej pomeni odstopanje v pozitivno ali negativno smer od povprečja, od večine torej, čeprav seveda ne trdimo, da je povprečje najidealnejše. Pogosteje je pojem drugačnost rabljen v negativnem smislu, kar se je pokazalo tudi pri analizi slikanic s tovrstno tematiko.

Problem drugačnosti se kaže skozi književna dela predvsem kot etični problem, pri čemer mislimo na filozofski kontekst etike, torej kot teorijo morale oz. nauk o dobrem, katerega sestavni del je tudi preučevanje življenjskih vrednot. Čeprav različne filozofske smeri na vprašanje o veljavnosti (relativno in absolutno) etičnih norm odgovarjajo zelo različno, hkrati pa so norme odvisne od zgodovinskih, političnih, geografskih in drugih razsežnosti, postanejo vsaj nekatere etične norme hkrati tudi pravne norme. Te so v slovenski Ustavi opredeljene v drugem poglavju, ki govori o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, natančneje v njenem 14. členu.¹

2 Tema drugačnosti v slikanicah

V slikaniški produkciji izvornih in prevedenih del, ki izhajajo na Slovenskem, je v zadnjih letih precej takih slikanic, ki tematsko ustrezajo predvsem spoznavni in etični komponenti drugačnosti. S stališča etike je kategorija drugačnosti tista, ki jo je potrebno sprejemati in ji dopustiti možnost, da se kar najbolj razvije, spoznavna komponenta pa teži k spodbujanju strpnosti do drugačnih, čeprav je tudi sama strpnost etična kategorija. Ob sintezi proznih slikanic, ki odpirajo in prikazujejo temo drugačnosti, lahko izpostavimo dve kategoriji:

- telesno drugačnost,
- drugačno ravnanje (odziv).

Telesna drugačnost je najpogosteje prikazana kot fizični primanjkljaj glavnega književnega lika, ki ga stranske književne osebe najprej zavračajo, pozneje pa ugotovijo njegove druge kvalitete, zato hendikepirani glavni literarni lik sprejmejo medse in z njim navežejo pristne prijateljske odnose. Stranskih literarnih likov drugačnost glavnega literarnega lika ne moti več, pogosto se celo izkaže,

¹ »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.« (Ustava Republike Slovenije, 1991, Uradni list 33/9, str. 1373)

da je v neki kategoriji (npr. znanje, telesna spretnost...) boljši od povprečja, torej stranskih književnih likov. V ta koncept drugačnosti sodijo npr. slikanice *Veveriček posebne sorte* Svetlane Makarovič in Marjana Mančka, *Uhlji takšni in drugačni* Guida Van Genechtena (avtorska slikanica), *Mali Indijanček Padajoči sneg* Geraldine Elschner in Monike Schliephack. Veveriček Čopko nima dobro razvitih tačic, zato ne more skakati, kot to počnejo druge veverice. Spoprijateljji se s kosom, ki ga nauči, da nam nekatere stvari uspejo, druge pa ne, vendar je treba vsako stvar poskusiti. Veveriček se nauči seštevati in odštevati, prepoznati listje, peti, pripovedovati pravljice... in postane najpametnejši veveriček v Veveričjem gaju. Zajec Rik je imel desni uhelj klapoušen, zato so ga drugi zajci zasmehovali. Poskušal je marsikaj, da bi mu oba uhlja stala pokonci (visel je z veje z glavo navzdol, poskusil je uhlja skriti pod babičino volneno kapo, v brezvoljni uhelj si je vtaknil korenček, privezal si ga je z vrstico in suho vejo, uhelj si je prevezal s povojem, si ga s kljukico za perilo pritrdil na ribiško palico, privezal si ga je na balon), vendar brez uspeha. Domislil se je in prosil svoje prijatelje, da so prinesli vsak dva korenčka: enega so si privezali za desne uhlje, z drugim pa so se sladkali. Zabavali so se in prvič so bili vsi enaki. Padajoči sneg pa, ki ni bil tako spreten kot njegovi vrstniki (ni zmožgal uloviti rib, streljati z lokom, uloviti divjega konja...), s pomočjo ranjenega konja, za katerega skrbi, začne pridobivati vse spretnosti, ki jih potrebuje Indijanec za preživetje.

Drugo vrsto telesne drugačnosti, ki je zelo pozitivno naravnana, predstavlja avtorska slikanica Davida McKeeja *Elmer*. Pisanega slončka namreč vse živali občudujejo in ga imajo rade, Elmer pa si želi postati enak drugim slonom. Ko se pobarva v slonjo barvo, nastopi med živalmi dolgočasje. Nevihta spere njegovo slonjo barvo in spet postane karirast, spet zabava živali, ki sklenejo, da bodo imele enkrat na leto Elmerjev dan: Elmer se bo pobarval v dolgočasno sivo barvo, drugi sloni pa bodo na ta dan pisani.

Tretjo vrsto drugačnosti predstavlja slikanica *Škrat s prevelikimi ušesi* Bine Štampe Žmavc in otrok iz Centra za usposabljanje invalidne mladine Janka Premrla Vojka Vipava. Škrat Veleuhec, ki je posebnost med škrti, svojo telesno hibo izrabi za tolažbo drugačnih otrok, otrok, ki imajo najrazličnejše težave, zaradi katerih morajo živeti v zavodu za invalide.

Fizična drugačnost ni nujno povezana zgolj s hendikepiranostjo, temveč slikanice opozarjajo tudi na rasno razlikovanje. Zanimiva sta primera Kathryn Cave in Chrisa Riddela *Drugačen* ter zbirka avtorskih slikanic o medvedku Larsu Hansa de Beera. Drugačen se je zelo trudil, da bi bil podoben bitjem iz svoje okolice, vendar se ni znal »prav« igrati, risati, malicati, se podobno obleči... zato so ga »podobni« izločili iz svoje družbe. Nekoč je pri Drugačnem potrkal Čuden, ki je hotel postati njegov prijatelj, vendar ga Drugačen ni želel sprejeti za prijatelja, ker je bil Čuden drugačen od njega. Čudni je žalostno odšel in takrat je Drugačen spoznal, da sta žalostna na enak način in zaradi enakega zavračanja povprečnih. Pohitel je za Čudnim in mu ponudil prijateljstvo in od takrat vse počneta skupaj, čeprav vsak na sebi lasten način. »In ko se je na vratih pojavil nekdo še bolj čuden in nenavaden, nista rekla, da jima ni všeč in da ne sodi k njima. Malo sta se stisnila in naredila prostor še zanj.« (Cave 2001: ni strani) Tudi Hans de Beer se trudi v slikanicah o medvedku Larsu (*Beli medvedek, kam greš?, Beli medvedek, vrni se!, Beli medvedek, vzemi me s seboj!, Beli medvedek, poznaš pravo pot?*) prikazati prijateljstvo, ki ga beli medvedek spleta z drugimi in drugačnimi živalmi. Lars

nima pri sklepanju prijateljstva nikoli predsodkov, zato postanejo njegovi prijatelji povodni konj Hippo, orel Drago, kit Orka, mrož Ambrož, rjava medvedka Lea, tigrček Kostja, kamela Benazir, snežna sova, ladijski maček Nemo ... Vsaka izmed živali obvlada nekaj bolje kot druge, zato s skupnimi močmi in zaradi prijateljstva lažje preživijo. Eksplicitno pa se veže na spoštovanje do druge rase slikanica *Beli medvedek, vzemi me s seboj!*, v kateri Lars povabi s sabo na Severni tečaj, kjer bo živela z njegovo družino, ker svoje nima. Rjavo medvedko Leo je strah, zato sprašuje Larsa, če pri njem živijo samo beli medvedi, če je Severni tečaj daleč, če bi lahko rjava medvedka živela med belimi medvedi ... Tedaj Lars odločno reče: »Medved je medved!« (de Beer 1994: ni strani) Enako mislita tudi njegov očka in mamica, ko prideta Lars in Lea na Severni tečaj.

V slikanicah se pogosto kažejo tudi druge vrste drugačnosti, ki so predvsem vezane na drugačno ravnanje in odzivanje. Pogosta je netolerantnost zaradi neznanja, kot npr. v slikanici Becky Bloom in Pascala Bieta *Tiho, tukaj beremo!* V tej slikanici so prikazane živali, ki izločijo volka, ker ne zna brati, šele ko se nauči, res pa je, da ob tem postane bolj strpen in kulturnen, ga živali sprejmejo medse in postanejo prijatelji.

Avtorska slikanica Birte Muller *Gospod Cipek in gospod Kapic* opozarja na netolerantnost, ki je posledica meje. Cipek in Kepic namreč srečno živita v svoji hišici vse do tistega dne, ko jima nekdo nariše čez hišo in čez pokrajino rdečo črto (mejo). Začneta se prepirati, a k sreči začne kmalu deževati in dež zbrise mejo, Cipek in Kepic pa spet postaneta prijatelja.

Pogosta je tudi nestrpnost zaradi nesprijemljivega vedenja, kot npr. v avtorski slikanici Erica Carla *Godrnjava pikapolonica*. Godrnjava pikapolonica se želi pretepati z vsemi živalmi, ki jih sreča (prijazno pikapolonico, oso, rogača, bogomolko, vrabca, jastoga, dihurja, udava, hijeno, gorilo, nosoroga, slona, kita), vendar na koncu spozna, da je bolje biti prijazen.

Kot boleča se izkaže drugačnost zaradi nerazumevanja, ki je prikazana v slikanici Thierryja Robberchta in Philippa Gossensa *Izgubljeni nasmeh*. Deklica se je pred šolo nasmehnila nekemu fantu, on in njegovi prijatelji pa so se ji posmehovali. Deklica ni imela več nasmeha. Naslednji dan mu je to povedala, deček pa je od presenečenja padel, kar je deklici vrnilo nasmeh.

Velikokrat je boleča tudi drugačnost zaradi predsodkov, ki se pokažejo kot neupravičeni, npr. *Puja imamo za soseda* ali pa *Pekarna Mišmaš* Svetlane Markarovič. Jedrt poskuša Mišmaša uničiti zgolj zaradi predsodka, da je drugačen.

Pri slikanicah lahko pride še do enega problema drugačnosti, pri čemer mislimo na drugačno razumevanje besedila. Otrok namreč potrebuje posrednika, ki je praviloma odrasla oseba in ima zaradi tega bistveno več uzaveščenih spoznavnih in recepcijskih elementov kot otrok, ki v tem primeru nastopa kot poslušalec književnega dela. Recepcija otrok in odraslih se praviloma razlikujeta in nedopustno se zdi, da je samo vedenje odraslega pravilno in sprejemljivo. Seveda pa imamo odrasli pravico slikanico razumeti drugače, kot jo razumejo otroci.